

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Természetjog és morálfilozófia

Simon József

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

Természetjog és morálfilozófia

2.1 lecke – 20 perc

Aquinói Szent Tamás 1: a törvények típusai

A szemelvények a *Summa Theologiae* Ia IIae részének 90-91. kérdéseiből származnak, a magyar szövegelek saját fordításom – SJ

Aquinói Szent Tamás politikai elméletének kontextusa a virágzó skolasztika alapvető kulturális élménye: Arisztotelész filozófiájának megismerése az arab hagyomány közvetítésével. Aquinói rehabilitálja a politika értékét Arisztotelész alapján: politika és politikai élet morálisan pozitív aktivitás, ami összhangban van Istennek az emberre vonatkozó szándékával. Azt, hogy egy ilyen szekuláris politikai elméletnek nem kell feltétlenül ellentmondásban állnia a keresztény kinyilatkoztatással, Aquinói híres tézise támasztja alá: A kegyelem nincs ellentmondásban a természettel, hanem tökéletesíti azt. Az eredendő bűn koncepciójára épülő ágostoni politikai legitimitáció helyébe az arisztotelészi antropológiai tan lép, miszerint az ember politikai állat. Az ember esszenciálisan politikai természetének gondolata mentén fejti ki Aquinói a természetes törvény integráns és logikailag koherens elméletét, mely a legális, politikai és morális normák fontos forrása lesz.

Aquinói természetjogi koncepciója a természetes morális törvény fogalmára épül. Ez utóbbi a törvények általános tipológiája alá esik, melynek felvázolása során Aquinói a törvény négy típusát különíti el:

1. örök törvény
2. természetes törvény
3. emberi törvény
4. isteni törvény

Mielőtt ezen törvények egymáshoz való – Aquinóira oly jellemző módon harmonikus – viszonyát tárgyalnánk, vessünk egy pillantást arra, hogy hogyan definiálja a törvény fogalmát:

Summa Theologiae IaIIa, q. 90, a4:

A **törvény** [...] az **értelem** elrendelése a közös jóra vonatkozóan, melye az nyilvánít ki, aki a közösség gondját viseli.

Aquinói ama kitétele, hogy a törvény „az értelem elrendelése” nem csak azt adja tudunkra, hogy a törvény racionális

jellegű. E tézis abba az általánosabb jellegű etikai kontextusba illeszkedik, hogy bármely célra irányuló cselekvés esetén

Summa Theologiae IaIIa, q.90, a1:

[...] az értelem rendelkezik az akarat mozgatásának képességével [...], mert amikor bárki akarata egy célra irányul, az értelem parancsol azon dolgokra vonatkozóan, melyek e célhoz vezetnek.

Itt Aquinói politika-elméletének újabb centrális elemére bukkanunk, mégpedig a szintén Arisztoteléstől átvett teleológia-konceptióra. Keresztény arisztotelianus felfogása szerint a világegyetemet áthatja egy egyetemes célokság, mely nem más, mint Isten céljai az teremtett univerzum és az ember természetében.

Az örök törvény**Summa Theologiae IaIIa, q.91, a1**

Azt válaszolom, hogy a fent előadottaknak megfelelően azt kell mondanunk, hogy a törvény maga nem más, mint a gyakorlati értelem előírása abban az uralkodóban, aki valamely tökéletes közösséget kormányoz. Nyilvánvaló ugyanis, hogy ha feltételezzük azt, hogy világot isteni gondviselés irányítja, akkor elsősorban az **isteni értelem** kormányozza a világegyetem teljes közösségét. Ennélfogva maga a dolgok kormányzásának értelme Istenben mintegy a világegyetem uralkodójában létezvén birtokolja a törvény értelmét. Mivel az isteni értelem semmit sem fog fel az időbeliségből, hanem örök fogalommal bír [...], ezért az ilyesfajta **törvényt öröknek** kell nevezni.

Az örök törvény átfogja a világ összes törvényszerűségét, ahogy az Isten elméjében fennáll. A világ fizikai folyamatai és az emberi gondolkodás által kiváltott cselekedetek is mind e törvényszerűségeknek megfelelően folynak le. Mi emberek nem ismerjük teljes egészében az örök törvényt, de meg vagyunk győződve arról, hogy létezik egy ilyen isteni eredetű értelmes rend.

A természettörvény

Summa Theologiae IaIIae, q.90 a.2

A másodikkal kapcsolatban így járunk el. Úgy tűnik, hogy nincs bennünk semmiféle természetes törvény. Az embert ugyanis elégségesen kormányozza az örök törvény, minthogy Ágoston is ezt állítja a *Szabad akaratról* című mű első könyvében: *az örök törvény az, [...] ami által az az igazságos, hogy minden tökéletesen elrendezett legyen.* Azonban a természet nem bővelkedik felesleges dolgokban, ahogy nincs híján a szükségszerű dolgoknak sem. Tehát nem létezik olyan törvény, ami természetes volna az ember számára.

Aquinói kérdése arra irányul, hogy miért kellene feltételeznünk valamely természetes erkölcsi törvény meglétét az örök törvényen túl, ha ez utóbbiról – Szent Ágoston szöveghelyére történő hivatkozással – azt mondhatjuk biztosítja a világ, és benne az ember tökéletes elrendezettségét.

Mielőtt a kérdésre válaszolna, a skolasztikus tárgyalásnak megfelelően további érveket sorakoztat fel a majdan belátandó tézis ellen. Így az a tény, hogy az ember a természet más teremtményeivel szemben cselekedeteinek orientációjakor értelmére és akaratára támaszkodik, kiemeli őt egy egyetemes természettörvény hatálya alól. A szabad akarat megléte az emberben szintén olyan mozzanat, mely első pillantásra az ellen szól, hogy az ember számára létezzék valamiféle természetes erkölcsi törvény.

Summa Theologiae IaIIae, q.90 a.2

Válaszul azt kell mondanunk, hogy amint azt fent is állítottuk, a törvény, minthogy szabály és mérték, kétféleképpen lehet meg valakiben. Az egyik módon úgy, ahogyan abban, **aki szabályoz és aki mércét állít**, a másik módon úgy, ahogyan abban, **akit szabályoznak és aki számára a mércét felállítják**, mivel annyiban van szabályozva vagy annyiban van rá alkalmazva a mérce, amennyiben részesedik a szabályban vagy a mércében. Ennélfogva mindazt, ami az isteni gondviselés hatálya alá esik, az **örök törvény** szabályozza és állít fel számukra mércét, ahogy az a fentiekben előadottakból világos. Nyilvánvaló, hogy minden dolog annyiban részesül bármennyire is az örök törvényben, amennyiben ez utóbbi lenyomata által **öszönösen hajlammal** rendelkezik saját cselekvéseire és céljaira. A többi dolgok között az **értelmes** teremtmény egy bizonyos másoknál magasabb rendű módon van elávetve az isteni gondviselésnek, amennyiben **maga is részessé válik a gondviselésben, gondot viselve önmagára és másokra.** Ennélfogva benne is részesül az örök értelem, ami által természetes hajlammal rendelkezik rá nézve kötelező cselekedetre és célra. **Az örök törvénynek az értelmes teremtményben megvalósuló ilyen részesedését nevezük természetes törvénynek.** [...] a természetes értelem fényének segítségével megkülönböztetjük azt, hogy mi jó és mi rossz, ami a természetes törvényre tartozik, mely utóbbi az isteni fény lenyomata bennünk. Ennélfogva világos, hogy a természetes törvény az örök törvénynek az értelmes teremtményben megvalósuló részesedése.

A morális természettörvénynek az univerzum rendjéhez viszonyított

feleslegességére adott tamási válasz tartalmazza a természettörvény klasszikus skolasztikus megfogalmazását. A természettörvény az örök törvénynek az emberre tartozó része. A megfogalmazás kissé furcsa, amennyiben a részesedés fogalmát használja. Platónnal ellentétben részesedés alatt Aquinói nem valamely partikuláris dolog részesedését érti a létezés univerzálisabb szintjén fennálló „ősképből”, hanem épp fordítva: ahogy az örök törvény részesedik az emberben, azt nevezzük természetes törvénynek. A gondolat világos: az ember értelménél fogva kiemelkedik a teremtett világ többi létezője közül – de e kiemelkedés nem jelenti azt, hogy lényegére ne vonatozna az univerzum örök törvénye. Az emberi értelem mintegy az isteni értelem megismétlődése a teremtett világban: e kitüntetett szerep miatt tűnik úgy, mintha az emberi cselekedeteknek – a stratégiai gondolkodás és a szabadság – miatt ne volna természetes mércéje. Azonban pontosan az erkölcsi jó és rossz megkülönböztetésének értelmi – a puszta ösztönökön túllépő – képessége biztosítja az ember lényegéből fakadó természetes törvényt.

A természetes és az **emberi törvény** különbsége első megközelítésben abban áll, hogy míg az előbbi alatt a velünk született erkölcsi törvényeket értjük, addig az emberi törvények a velünk születettekből **az értelem aktív használata által levezetett törvényeket** jelentik. Az **isteni törvény** a **kinyilatkoztatásban foglalt morális parancsok**: ezekre azért van szükség, mert a természettörvény az ember korlátolt értelmi kapacitása szerinti tükröződése az örök törvénynek. Mindazt, ami a veleszületett és az értelem által megállapított erkölcsi törvényeken túl elősegíti az ember tökéletesedését, a kinyilatkoztatás isteni törvény hozza az ember tudtára.

Kérdések:

1. Milyen törvény-típusokat különít el Aquinói Szent Tamás?
2. Mi a természettörvény Aquinói Szent Tamás filozófiájában?
3. MI a viszonya az emberi szabadságnak a természetes morális törvényhez?

Irodalom:

Frivaldszky János: *Természetjog. Eszmetörténet*. Budapest, Szent István Társulat, 2001.
Tattay Szilárd: Természetes jogok Aquinói Szent Tamásnál? *Állam- és jogtudomány* 58 (2017) / 2, 70-84.